

บทบาทมัสยิดต่อการพัฒนาชุมชนมุสลิมในสังคมพหุวัฒนธรรมจังหวัดปัตตานี The Role of Mosques in the Development of the Muslim Community in a Multicultural Society in Pattani Province

อับดุลลียะห์ SALEH^{1*}, แวโยโซฟ ซิดะ², รอชีดะห์ หะนะกาแม³ และซัลมา แดมะเฮลเล็ง⁴
Abdullateh Saleh^{1*}, Weayosof Sidae², Roshidah Hanakamae³ and Salma Daemohleng⁴

^{1*}ศษ.ม., ผู้ช่วยศาสตราจารย์, อาจารย์คณะอิสลามศึกษาและนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยฟาฏอนี

²ปร.ด., ผู้ช่วยศาสตราจารย์, อาจารย์คณะอิสลามศึกษาและนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยฟาฏอนี

³ศศ.ม., ผู้ช่วยศาสตราจารย์, อาจารย์คณะอิสลามศึกษาและนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยฟาฏอนี

⁴ศศ.ม., อาจารย์คณะอิสลามศึกษาและนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยฟาฏอนี

^{1*}M.Ed., Assistant Professor, Lecturer in Faculty of Islamic Studies and Laws, Fatoni University

²Ph.D., Assistant Professor, Lecturer in Faculty of Islamic Studies and Laws, Fatoni University

³M.A., Assistant Professor, Lecturer in Faculty of Islamic Studies and Laws, Fatoni University

⁴M.A., Lecturer in Faculty of Islamic Studies and Laws, Fatoni University

*Corresponding author, e-mail: abd.lateh@hotmail.com

(Received: May 26, 2024; Revised: June 29, 2024; Accepted: June 30, 2024)

บทคัดย่อ

การวิจัยในครั้งนี้เป็นวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทมัสยิดต่อการพัฒนาชุมชนมุสลิมในสังคมพหุวัฒนธรรมจังหวัดปัตตานี การเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้ให้ข้อมูลหลัก ประกอบด้วย อิมาม คอเต็บ บิลาล และตัวแทนคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิด จำนวนทั้งหมด 25 ท่าน ได้รับการคัดเลือกตามเกณฑ์ที่กำหนดจากพื้นที่จังหวัดปัตตานี วิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า บทบาทมัสยิดต่อการพัฒนาชุมชนมุสลิมในสังคมพหุวัฒนธรรมจังหวัดปัตตานี คือ 1) บทบาทด้านการช่วยเหลือผู้ยากไร้ 2) บทบาทด้านการรักษาเอกลักษณ์มลายูและความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรม 3) บทบาทด้านการศึกษาอิสลามสู่สันติ และ 4) บทบาทด้านความสามัคคี

คำสำคัญ : บทบาท, มัสยิด, สังคมพหุวัฒนธรรม

Abstract

This research is qualitative research. The objective is to study the role of mosques in the development of the Muslim community in a multicultural society in Pattani Province. Data was collected by in-depth interviews with key informants, including Imam, Koteb, Bilal and representatives of the Islamic Committee of Mosques, a total of 25 people, selected according to specified criteria from the area of Pattani Province. Data were analyzed using content analysis. The research results found that the role of the mosque in the development of the Muslim community in a multicultural society in Pattani Province is 1) The role of helping the poor. 2) Role in maintaining Malay identity and intercultural relations 3) The role of Islamic education towards peace and 4) The role of unity.

Keyword : Role, Mosque, Multicultural Society

บทนำ

มัสยิดเป็นศูนย์กลางการประกอบศาสนกิจเป็นสถานที่ประชุม บทบาททางการศึกษาเป็นศูนย์รวมกิจกรรมของชุมชน การส่งเสริมช่วยเหลือชุมชน การแก้ปัญหาข้อพิพาทต่าง ๆ เป็นที่พึ่งพิงของคนยากจน (มุหัมหมัด ล่าเมาะ, 2563)

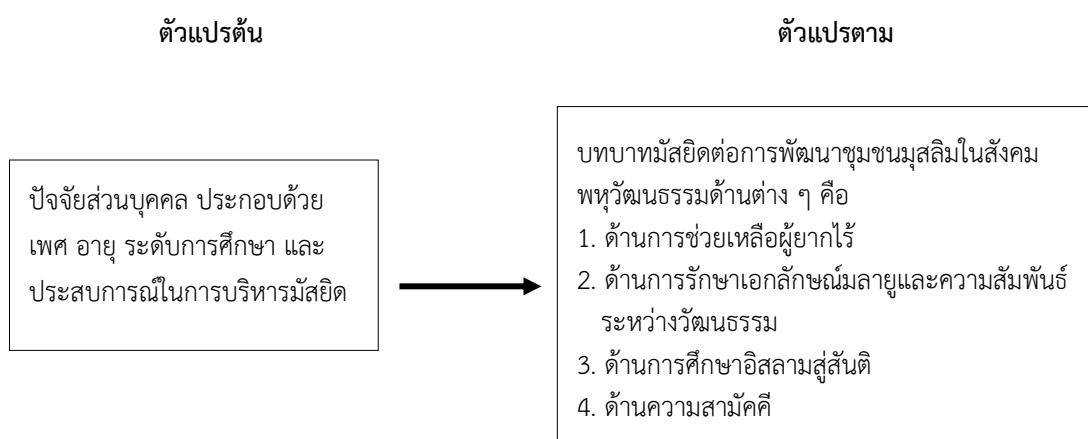
บทบาทของมัสยิดเป็นบทบาททางองค์กรที่กฎหมายกำหนดให้มีคณะกรรมการประจำมัสยิดมาบริหารจัดการโดยมีสิทธิและหน้าที่ตามสถานภาพหรือตำแหน่งที่ได้รับ ซึ่งการแสดงบทบาทของคณะกรรมการประจำมัสยิดจะถูกคาดหวังจากสังคม กล่าวคือ มัสยิดมีหน้าที่ในการส่งเสริมการศึกษาให้กับสัปปุรุษประจำมัสยิดตามมาตรา 35 มัสยิดจะต้องแสดงบทบาทให้เหมาะสมกับตำแหน่งและหน้าที่ที่สังคมคาดหวังโดยการจัดการเรียนการสอนให้มีความสมบูรณ์ เช่น จัดสถานศึกษา จัดหาครูผู้สอน จัดสรรงบประมาณ จัดทำหลักสูตร ตลอดจนรณรงค์ให้สัปปุรุษประจำมัสยิดตระหนักในความสำคัญของการศึกษาตลอดเวลา เจมูหมัดสัน เจอูมา (2545) ได้กล่าวถึงบทบาทของอิมามในการพัฒนาท้องถิ่นในจังหวัดปัตตานี ไว้ว่า บทบาทหน้าที่ด้านการพัฒนาท้องถิ่นของอิมามประจำมัสยิด ถือเป็นหัวใจหลักของการพัฒนาพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ เพราะอิมามมัสยิดเป็นบุคคลที่อิสลามิกชนจะให้ความสำคัญมาก เนื่องจากต้องเข้ามาเกี่ยวข้องกับชีวิตมุสลิมตั้งแต่เกิดจนถึงตาย วินัย สมะฮูน (2542) ได้กล่าวถึงบทบาทของมัสยิดที่มีต่อสังคมโดยทั่วไป คือ การศึกษาด้านศาสนา การศึกษาทั่วไป การจัดห้องสมุด การจัดประชุม การจำหน่ายยาสูบ การส่งเสริมอาชีพ ป้องกันอบายมุข การสังคมสงเคราะห์ การหาทุนเพื่อใช้จ่ายด้านต่าง ๆ สร้างทายาททางสังคมด้วยการจัดตั้งกลุ่มเยาวชน สร้างสภาพแวดล้อมที่ดี สร้างสรรค์สามัคคี และชี้ขาดข้อพิพาท

มัสยิดในจังหวัดปัตตานีมีความโดดเด่นในการพัฒนาชุมชนมุสลิมในสังคมพหุวัฒนธรรม ได้แก่ 1) มัสยิดนัจมุดดีน อำเภอกอไพลี 2) มัสยิดอิบราฮิมรอสมาน อำเภอมะนัง 3) มัสยิดสุลต่านมูฮัมหมัดฟาร์ฮาด (กรือเซะ) อำเภอมะนัง 4) มัสยิดรายอปัตตานี อำเภอมะนัง และ 5) มัสยิดอัลมุลลีฮีน อำเภอปะนาเระ โดยแต่ละมัสยิดมีบทบาทที่โดดเด่นแตกต่างกัน ดังนั้นจากบทบาทของมัสยิดดังกล่าวข้างต้น คณะผู้วิจัยจึงมีความสนใจและต้องการศึกษาเกี่ยวกับบทบาทมัสยิดต่อการพัฒนาชุมชนมุสลิมในสังคมพหุวัฒนธรรมจังหวัดปัตตานี เพื่อเป็นข้อมูลการพัฒนาชุมชนมุสลิมในพื้นที่จังหวัดปัตตานีให้มีความเหมาะสมกับบริบทของภาคใต้ต่อไป

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาบทบาทมัสยิดต่อการพัฒนาชุมชนมุสลิมในสังคมพหุวัฒนธรรมจังหวัดปัตตานี

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

การทบทวนวรรณกรรม

มัสยิดในอัลกุรอาน

คำว่า มัสยิด และบ้าน ที่มีความหมายว่า มัสยิด ได้ปรากฏในสุเราะฮ์ และโองการดังต่อไปนี้

อัลลอฮ์ได้ตรัสไว้ในสุเราะฮ์อัลบะเกาะเราะฮ์ โองการที่ 114 ความว่า “และใครเล่าจะเป็นผู้ธรรมยิ่งไปกว่าผู้ที่หวงห้ามบรรดามัสยิดของอัลลอฮ์ ในการที่พระนามของพระองค์ถูกกล่าวในมัสยิดเหล่านั้น และพยายามในการทำลายมัสยิดเหล่านั้นด้วย ชนเหล่านั้นแหละไม่บังควรแก่พวกเขาที่จะเข้าไปในมัสยิดเหล่านั้น นอกจากในฐานะผู้เกรงกลัวเท่านั้น และเขาเหล่านั้นจะได้รับความอภัยในโลกนี้ และในโลกนั้นพวกเขาจะได้รับการลงโทษอันใหญ่หลวง ” (สมาคมนักเรียนเก่าอาหรับ, 2565)

อัลลอฮ์ได้ตรัสไว้ในสุเราะฮ์อัลอัมฟาล โองการที่ 34 ความว่า “บรรดาผู้ปกครองมัสยิดนั้นใช้ใครอื่นไม่ นอกจากบรรดาผู้ยำเกรงเท่านั้น แต่ทว่าส่วนมากของพวกเขาไม่รู้” (สมาคมนักเรียนเก่าอาหรับ, 2565)

อัลลอฮ์ได้ตรัสไว้ในสุเราะฮ์ฮัจญ์ โองการที่ 17 ความว่า “ไม่บังควรแก่มุชริกทั้งหลายที่จะบูรณะบรรดามัสยิดของอัลลอฮ์ ในฐานะที่พวกเขายืนยันแก่ตัวของพวกเขาเองแล้ว ซึ่งการปฏิเสธศรัทธา” (สมาคมนักเรียนเก่าอาหรับ, 2565)

อัลลอฮ์ได้ตรัสไว้ในสุเราะฮ์อัลกะฮฟ โองการที่ 21 ความว่า “และในทำนองนั้นเราได้เปิดเผย แก่พวกเขาเพื่อพวกเขาจะได้รู้ว่าสัญญาของอัลลอฮ์นั้นเป็นจริง และแท้จริงวันสิ้นโลกนั้นมีจริง ไม่ต้องสงสัยเลย เมื่อพวกเขาได้เถียงกันในหมู่พวกเขาถึงเรื่องของพวกเขา (ชาวถ้ำ) แล้ว พวกเขากล่าวว่า จะสร้างอาคารที่ปากถ้ำให้แก่พวกเขา พระผู้เป็นเจ้าของพวกเขาทรงรู้ดียิ่งในเรื่องของพวกเขา ฝ่ายบรรดาผู้มีความเสี่ยงข้างมากในเรื่องของพวกเขา กล่าวว่า แน่نونเราจะสร้างมัสยิดที่ปากถ้ำให้แก่พวกเขา (เพื่อพวกเราจะได้ทำละหมาดและทำอิบาดะฮ์ต่ออัลลอฮ์ในมัสยิดนั้น)” (สมาคมนักเรียนเก่าอาหรับ, 2565)

อัลลอฮ์ได้ตรัสไว้ในสุเราะฮ์อัลอะฮรอฟ โองการที่ 29 ความว่า “จงกล่าวเถิด (มุหัมมัด) ว่า พระเจ้าของฉันได้ทรงสั่งให้มีความยุติธรรม และพวกเจ้าจงผินให้ตรงซึ่งใบหน้าของพวกเจ้า ณ ทุก ๆ มัสยิดและจงวิงวอนต่อพระองค์ในฐานะผู้มอบการอิบาดะฮ์ทั้งหลายแด่พระองค์โดยบริสุทธิ์ใจเช่นเดียวกับที่พระองค์ได้ทรงบังเกิดพวกเจ้าแต่แรกนั้น พวกเจ้าก็จะกลับไป” (สมาคมนักเรียนเก่าอาหรับ, 2565)

บทบาทของมัสยิด

ในอัลกุรอานได้กล่าวถึงบทบาทของมัสยิด

อัลลอฮ์ได้ตรัสไว้ในสุเราะฮ์ อาละอิมรอน โองการที่ 96 ความว่า “แท้จริงบ้านหลังแรกที่ถูกตั้งขึ้นสำหรับมนุษย์ (เพื่อการอิบาดะฮ์) นั้นคือบ้านที่มักกะฮ์ (หมายถึง กะบะฮ์) โดยเป็นที่ที่ถูกให้มีความจำเริญ (คือให้มีผลไม้ นานาชนิดอย่างอุดมสมบูรณ์) และเป็นที่ที่แนะนำแก่ประชาชาติทั้งหลาย” (สมาคมนักเรียนเก่าอาหรับ, 2565)

อัลลอฮ์ได้ตรัสไว้ในสุเราะฮ์ อันนุร โองการที่ 36 ความว่า “ในบรรดาบ้าน (หมายถึงมัสยิด) อัลลอฮ์ทรงอนุญาตให้เทิดพระเกียรติ และให้พระนามของพระองค์ถูกรำลึกอยู่เสมอ เพื่อที่จะแซ่ซ้องสดุดีแด่พระองค์ในนั้น ทั้งในยามเช้าและยามพลบค่ำ” (สมาคมนักเรียนเก่าอาหรับ, 2565)

มัสยิด เป็นการให้เอกภาพต่ออัลลอฮ์ในการเคารพภักดี และปฏิเสธการตั้งภาคีใด ๆ ต่ออัลลอฮ์ ดังที่อัลลอฮ์ได้ตรัสไว้ในสุเราะฮ์ อัลฮุญ โองการที่ 18 ความว่า “และว่าแท้จริงบรรดามัสยิดนั้นเป็นของอัลลอฮ์ ดังนั้นพวกเจ้าอย่าวิงวอนขอผู้ใดเคียงคู่กับอัลลอฮ์” (สมาคมนักเรียนเก่าอาหรับ, 2565)

อัลลอฮ์ทรงบัญชาให้สร้างมัสยิดซึ่งเป็นบ้านของพระองค์เพื่อใช้เป็นสถานที่ปฏิบัติศาสนกิจ อัลลอฮ์ได้ตรัสไว้ในสุเราะฮ์ อันนุร โองการที่ 37-38 ความว่า “บรรดาชายผู้ที่มีการค้าและการขายมิได้ทำให้พวกเขาหันห่างจากการรำลึกถึงอัลลอฮ์และการดำรงละหมาด และการจ่ายซะกาต เพราะพวกเขากลัววันที่หัวใจและสายตาจะเหลือกกลานในวันนั้น เพื่ออัลลอฮ์จะทรงตอบแทนพวกเขาอย่างดีเยี่ยมตามที่พวกเขาได้กระทำไว้ และพระองค์จะทรงเพิ่มให้พวกเขาอีกจากความโปรดปรานของพระองค์ และอัลลอฮ์ทรงประทานปัจจัยยังชีพแก่ผู้ที่พระองค์ทรงประสงค์ โดยปราศจากการคำนวณ” (สมาคมนักเรียนเก่าอาหรับ, 2565)

อัลลอฮ์ได้ตรัสไว้ในซูเราะฮ์ อัตเตาบะฮ์ โองการที่ 108 ความว่า “แน่นอนมัสนิดที่ถูกวางรากฐานบนความยำเกรง ตั้งแต่แรกนั้น สมควรอย่างยิ่งที่จะเข้าไปยืนละหมาดในนั้น เพราะในมัสนิดนั้นมีคณะบุคคลที่ขอจะชำระตัวให้บริสุทธิ์ และอัลลอฮ์นั้นทรงรักบรรดาผู้ที่ชำระตัวให้สะอาดบริสุทธิ์อยู่เสมอ” (สมาคมนักเรียนเก่าอาหรับ, 2565)

อัลกุรอานได้นำเสนอกระบวนการสร้างสรรค์และการพัฒนาทั้งด้านกายภาพ และจิตภาพ อัลกุรอานได้ระบุ คุณสมบัติของผู้ทำหน้าที่ และพระองค์อัลลอฮ์ทรงยกย่องและสัญญาผลตอบแทนแก่ผู้ที่สนับสนุนเรื่องมัสนิดไม่ว่าในเรื่องใดก็ตาม ดังกล่าวไว้ในซูเราะฮ์อัตเตาบะฮ์ โองการที่ 18 ความว่า “แท้จริงที่บูรณะบรรดามัสยิดของอัลลอฮ์นั้น คือผู้ที่ศรัทธาต่ออัลลอฮ์ และวันปรโลก และได้ดำรงไว้ซึ่งการละหมาด และชำระซะกาต และเขามีได้ยำเกรงนอกจากอัลลอฮ์เท่านั้น ดังนั้น จึงหวังได้ว่า คนเหล่านั้นแหละจะเป็นผู้อยู่ในหมู่ผู้รับคำแนะนำ” (สมาคมนักเรียนเก่าอาหรับ, 2565)

แนวคิดพหุวัฒนธรรมในอิสลาม

อิสลามถือว่าความแตกต่างระหว่างเผ่า ตระกูล และประชาชาติ หรือความแตกต่างทางภาษาคำพูด ผิวพรรณ ขนบธรรมเนียมประเพณีได้เป็นสาเหตุให้มีการแตกแยกเป็นศัตรูกัน แต่เพื่อให้มีการรู้จักกัน ปกป้องหาหรือกัน และร่วมกันทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม ความหลากหลายทางด้านภูมิศาสตร์ ด้านประชากร และด้านเชื้อชาติหรือวงศ์ตระกูลของมนุษยชาติ คือหนทางนำไปสู่การเสริมสร้างการปฏิสัมพันธ์กัน การเอื้อเฟื้อกัน อัลลอฮ์ได้ตรัสไว้ในซูเราะฮ์อัลหุรริอต โองการที่ 13 ความว่า “โอมนุษยชาติทั้งหลาย แท้จริงเราได้สร้างพวกเจ้าจากเพศชาย และเพศหญิง และเราได้ให้พวกเจ้าแยกเป็นเผ่า และตระกูลเพื่อจะได้รู้จักกัน แท้จริงผู้ที่มีเกียรติยิ่งในหมู่พวกเจ้า ณ ที่อัลลอฮ์นั้น คือผู้ที่มีความยำเกรงยิ่งในหมู่พวกเจ้า แท้จริงอัลลอฮ์นั้นเป็นผู้ทรงรอบรู้อย่างละเอียดถี่ถ้วน” (สมาคมนักเรียนเก่าอาหรับ, 2565)

ความหลากหลายทางภาษา วัฒนธรรม และสีผิว อัลลอฮ์ได้ตรัสไว้ในซูเราะฮ์อิรรัม โองการที่ 22 ความว่า “และหนึ่งจากสัญญาณทั้งหลายของพระองค์ คือ การสร้างชั้นฟ้าทั้งหลายและแผ่นดิน และความแตกต่างของภาษาของพวกเจ้า และผิวพรรณของพวกเจ้า แท้จริงในการนี้ แน่แน่นอนย่อมเป็นสัญญาณสำหรับบรรดาผู้มีความรู้” (สมาคมนักเรียนเก่าอาหรับ, 2565)

การรู้จักซึ่งกันและกัน ถือเป็นกุญแจสำคัญที่จะนำไปสู่การเข้าใจเข้าถึงความร่วมมือกัน และถือเป็นขั้นแรกของกระบวนการสร้างอารยธรรมอันสูงส่งของมนุษยชาติ ทั้งในด้านการศึกษา สังคม เศรษฐกิจ การปกครอง และอื่น ๆ อิสลาม ยอมรับการอยู่ร่วมในสังคมพหุวัฒนธรรม การช่วยเหลือและสนับสนุนตราบใดที่ไม่ขัดต่อหลักการอิสลาม ดังปรากฏใน คัมภีร์อัลกุรอาน อัลลอฮ์ได้ตรัสไว้ในซูเราะฮ์อัลมาอิดะฮ์ โองการที่ 2 ความว่า “และพวกเจ้าจงช่วยเหลือกันในเรื่องที่เป็นคุณธรรม และความยำเกรง และจงอย่าช่วยกันในเรื่องที่เป็นบาป และเป็นศัตรูกันและพึงกลัวเกรงอัลลอฮ์เถิด แท้จริงอัลลอฮ์นั้นเป็นผู้ทรงรุนแรงในการลงโทษ” (สมาคมนักเรียนเก่าอาหรับ, 2565)

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อศึกษาบทบาทมัสนิดต่อการพัฒนาชุมชนมุสลิมในสังคมพหุวัฒนธรรม จังหวัดปัตตานี ดังนี้

ผู้ให้ข้อมูลหลัก

ผู้ให้ข้อมูลหลัก ประกอบด้วย อิมาม จำนวน 5 ท่าน คอเต็บ จำนวน 5 ท่าน บิลาล จำนวน 5 ท่าน และตัวแทน คณะกรรมการอิสลามประจำมัสนิด จำนวน 10 ท่าน รวมจำนวนทั้งหมด 25 ท่าน จากมัสนิดในจังหวัดปัตตานี จำนวน 5 แห่ง ได้แก่ 1) มัสยิดอับดุลรอฮมาน อำเภอเมือง 2) มัสยิดนัจมุดดิน อำเภอโคกโพธิ์ 3) มัสยิดอัลมุฟลิฮีน อำเภอปะนาเระ 4) มัสยิดสุลต่านมูฮัมหมัด (กรือเซะ) อำเภอเมือง 5) มัสยิดรายอปัตตานี อำเภอเมือง โดยยึดหลักจำนวนมัสนิดในแต่ละอำเภอของ จังหวัดปัตตานีที่มีบทบาทโดดเด่นในการมีส่วนร่วมพัฒนาชุมชนมุสลิมในสังคมพหุวัฒนธรรม

ตัวแปรที่ศึกษา

1. ตัวแปรต้น ได้แก่ ปัจจัยส่วนบุคคล ประกอบด้วย เพศ อายุ ระดับการศึกษา และประสบการณ์ในการบริหารมัสยิด

2. ตัวแปรตาม ได้แก่ บทบาทมัสยิดต่อการพัฒนาชุมชนมุสลิมในสังคมพหุวัฒนธรรมด้านต่าง ๆ คือ 1) ด้านการช่วยเหลือผู้ยากไร้ 2) ด้านการรักษาเอกลักษณ์มลายูและความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรม 3) ด้านการศึกษาอิสลามสู่สันติ และ 4) ด้านความสามัคคี

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกเกี่ยวกับบทบาทมัสยิดต่อการพัฒนาชุมชนมุสลิมในสังคมพหุวัฒนธรรมจังหวัดปัตตานี แบ่งออกเป็น 2 ตอน คือ ตอนที่ 1 เป็นแบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับสภาพทั่วไปของกลุ่มเป้าหมาย ตอนที่ 2 เป็นแบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับบทบาทมัสยิดต่อการพัฒนาชุมชนมุสลิมในสังคมพหุวัฒนธรรมจังหวัดปัตตานี

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพโดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยอิงตามกรอบการสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัย ในส่วนของวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ด้วยเช่นกัน แล้วนำเสนอในรูปแบบรายงานเชิงพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัย

จากการศึกษาบทบาทมัสยิดต่อการพัฒนาชุมชนมุสลิมในสังคมพหุวัฒนธรรมจังหวัดปัตตานี ที่เป็นพื้นที่เป้าหมายที่ดำเนินการศึกษา ผลจากการศึกษาพบว่า

1. บทบาทด้านการช่วยเหลือผู้ยากไร้ โดยมีมัสยิดมัสยิดอัลมุฟลิฮีน ได้มีบทบาทในการสร้างบุคคลเป็นผู้เสียสละจิตสาธารณะ ผู้บริจาค โดยสามารถปรับเปลี่ยนทัศนคติในการช่วยเหลือและบริจาคทรัพย์สินแก่ผู้ยากไร้ที่อยู่ภายใต้ความรับผิดชอบของคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิด ทั้งนี้ยังสามารถนำหลักคำสอนที่มาจากอัลกุรอาน และอัลหะดีษมาประยุกต์ใช้และสามารถปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เช่น การบริจาคทาน การให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ยากจนและขัดสนโดยไม่แบ่งแยกศาสนา

2. บทบาทด้านการรักษาเอกลักษณ์มลายูและความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรม โดยมีมัสยิดรายอปัตตานี และมัสยิดสุลต่านมูฮัมหมัดฟาร์ฮาร์ (กรือเซะ) ได้มีบทบาทในการสร้างความร่วมมือกันระหว่างคณะกรรมการประจำมัสยิดกับประชาชนในชุมชนทำให้ภาครัฐเห็นความสำคัญของมัสยิด เข้ามาช่วยเหลือชุมชน และองค์กรทางภาครัฐและภาคเอกชนในพื้นที่พยายามสร้างความเข้าใจ และปรับตัวต่อนโยบายด้านสันติภาพ สามารถอยู่ร่วมกันบนความหลากหลายทางวัฒนธรรม การสร้างความเข้าใจให้สันติสุขกลับคืนมา ได้แก่ การเยี่ยมชมทัศนศึกษา ตลอดจนทำกิจกรรมของศาสนาในบริเวณมัสยิดตามประวัติศาสตร์และศาลเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยวได้ด้วยความปลอดภัย

3. บทบาทด้านการศึกษาอิสลามสู่สันติ โดยมีมัสยิดอียาตุรรอฮมาน ได้ดำเนินการจัดการศึกษาอิสลาม ผลจากการดำเนินงานของมัสยิด ทำให้เกิดการเรียนการสอนศาสนาอิสลามเกิดขึ้นในชุมชนมุสลิมตามมัสยิดหลาย ๆ มัสยิด เกิดมหาวิทยาลาฮ์นียะห์ที่เป็นมหาวิทยาลาที่บูรณาการศาสตร์อิสลามกับความรู้ในทุกสาขาวิชา กิจกรรมที่สอดคล้องกับหลักศาสนามีการพบปะและการเรียนรู้สำหรับสตรี และทำให้ประชาชนในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ มีการเปลี่ยนแปลงในวิถีการดำเนินชีวิต โดยใช้ความรู้ที่ได้มาจากอัลกุรอานและอัซซุนนะฮ์ การฟื้นฟูสุนนะฮ์ในรูปแบบต่างๆ เช่น การ การเย็บติดกาฟ และแต่งกายของมุสลิมะฮ์ที่ถูกต้องตามหลักการอิสลาม ชุมชนได้ตระหนักถึงความสำคัญของการฟื้นฟูสุนนะฮ์ สามารถผลิตสื่อต่าง ๆ ได้แก่ หนังสือที่ได้มีการเผยแพร่เกี่ยวกับสันติภาพในอิสลาม มีผู้ติดตามการสอนในมัสยิดอิสลามียะห์ในแต่ละครั้งผ่านระบบออนไลน์เป็นจำนวนมากทั้งในเวลาและการดูย้อนหลัง

4. บทบาทด้านความสามัคคี โดยมีมัสยิดนัจมุตดิน ได้มีบทบาทในการดำเนินการให้ความร่วมมือกันของคณาจารย์ในชุมชนไม่ว่าจะเป็นผู้นำศาสนา ผู้นำชุมชน ประชาชนและหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องได้ช่วยกันหาแนวทางรักษาความสัมพันธ์ของ

ประชาชนในชุมชนให้กลับมาเหมือนเดิมดังเช่นในอดีต มีการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมความรักความสามัคคีของคนในชุมชน เช่น กิจกรรมกวนอาซุรอก กิจกรรมอนุรักษ์ขนมโบราณและประเพณีพื้นบ้าน ตลาดนัดชุมชน เป็นต้น มีนักท่องเที่ยวและผู้ศึกษาดูงานในการเป็นพื้นที่ รวมทั้งเยี่ยมชมมัสยิดโบราณสามร้อยปี และอัลกรุอันโบราณที่เขียนด้วยมือ มีการจัดกิจกรรมสานสัมพันธ์ชุมชนโดยให้ประชาชนร่วมกันทุกหมู่บ้านเข้าร่วมโดยใช้มัสยิดนัจมุดดีนเป็นพื้นที่ในการจัดกิจกรรมซึ่งผู้เข้าร่วมประกอบด้วย ผู้นำทางศาสนาทั้งพุทธและมุสลิม ผู้นำชุมชนและประชาชน การสื่อสารภาษาเดียวกัน โดยใช้ภาษาถิ่นใต้เพื่อติดต่อสื่อสารในชีวิตประจำวันระหว่างชาวไทยพุทธและชาวมลายูมุสลิม ทำให้ทั้งสองกลุ่มซึ่งมีความแตกต่างด้านวัฒนธรรมและศาสนาสื่อสารกันอย่างเข้าใจและลดความระแวงต่อกัน ส่งผลให้ประชาชนสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างไว้วางใจซึ่งกันและกัน

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัยเกี่ยวกับบทบาทมัสยิดต่อการพัฒนาชุมชนมุสลิมในสังคมพหุวัฒนธรรมจังหวัดปัตตานี มีประเด็นที่น่าสนใจและนำมาอภิปราย คือ 1) บทบาทด้านการช่วยเหลือผู้ยากไร้ 2) บทบาทด้านการรักษาเอกลักษณ์มลายูและความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรม 3) บทบาทด้านการศึกษาอิสลามสู่สันติ และ 4) บทบาทด้านความสามัคคี สอดคล้องกับงานวิจัยของอับดุลอาซิซ เจ๊ะมามะ และอะห์มัด ยี่สุนทร (2561) ได้ชี้ให้เห็นว่า อิหม่ามเป็นผู้นำในการบริหารจัดการมัสยิดและดูแลปรับปรุงในพื้นที่ ในขณะที่ผู้ดำรงตำแหน่งเป็นประธานศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด (ตาติกา) ในหมู่บ้านโดยการจัดการศึกษาศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด (ตาติกา) นั้น อิหม่ามเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการบริหารจัดการให้มีการดำเนินการจัดการเรียนการสอนอย่างเป็นระบบและมีความเป็นระเบียบเรียบร้อยและเป็นทางการ สอดคล้องกับงานวิจัยของอิบรอฮีม ตาเยะ (2555) ได้พบว่า บทบาทของมัสยิดในด้านศาสนา ทำความเข้าใจกับชุมชนให้มีจิตสำนึกและเคร่งครัดต่อศาสนา พยายามชักชวน ประชาสัมพันธ์ถึงความสำคัญของศาสนา และจัดหาผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับศาสนามาสอนให้ความรู้กับชุมชน ด้านการศึกษา ต้องมีการพูดคุยกับผู้ปกครอง ทำความเข้าใจในความสำคัญของการศึกษาของลูกของตนเอง และส่งเสริมให้มัสยิดเป็นสถานที่การศึกษาในชุมชน

สรุปผลการวิจัย

บทบาทมัสยิดต่อการพัฒนาชุมชนมุสลิมในสังคมพหุวัฒนธรรมจังหวัดปัตตานี คือ 1) บทบาทด้านการช่วยเหลือผู้ยากไร้ สามารถสร้างบุคคลเป็นผู้เสียสละ จิตสาธารณะ ผู้บริจาค โดยสามารถปรับเปลี่ยนทัศนคติในการช่วยเหลือและบริจาคทรัพย์สินแก่ผู้ยากไร้ที่อยู่ภายใต้ความรับผิดชอบของคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิด ทั้งนี้ยังสามารถนำหลักคำสอนที่มาจากอัลกรุอัน และอัลหะดีษมาประยุกต์ใช้และสามารถปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เช่น การบริจาคทาน การให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ยากจนและขัดสนโดยไม่แบ่งแยกศาสนา 2) บทบาทด้านการรักษาเอกลักษณ์มลายูและความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรม การร่วมมือกันของคณะกรรมการกับชุมชนทำให้ภาครัฐเห็นความสำคัญของมัสยิด และการทำงานร่วมกันระหว่างคณะกรรมการ และองค์กรของรัฐและองค์กรเอกชนในพื้นที่พยายามปรับและสร้างความเข้าใจนโยบายสันติภาพของรัฐ การกลับมาของสังคมให้อยู่ร่วมกันบนความหลากหลายวัฒนธรรม 3) บทบาทด้านการศึกษาอิสลามสู่สันติ จากการดำเนินงานของมัสยิด ทำให้เกิดการเรียนการสอนศาสนาอิสลามเกิดขึ้นตามมัสยิดหลาย ๆ มัสยิด มีกิจกรรมที่สอดคล้องกับหลักศาสนาอิสลาม มีการพบปะและการเรียนรู้สำหรับสตรี เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิตโดยใช้ความรู้ที่มาจากอัลกรุอันและอัลหะดีษของประชาชนในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ 4) บทบาทด้านความสามัคคี การให้ความร่วมมือกันของคนในชุมชนไม่ว่าจะเป็นผู้นำชุมชน ผู้นำศาสนา ประชาชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้ความร่วมมือช่วยกันหาแนวทางรักษาความสัมพันธ์ของประชาชนในชุมชนให้กลับมาเหมือนเดิมดังเช่นในอดีต มีการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมความรักความสามัคคีของคนในชุมชน เช่น กิจกรรมกวนอาซุรอก กิจกรรมอนุรักษ์ขนมโบราณและประเพณีพื้นบ้าน ตลาดนัดชุมชน เป็นต้น นักท่องเที่ยวและผู้ศึกษาดูงานในการเป็นพื้นที่แห่งความสงบสันติสุขในการอยู่ร่วมกันระหว่างชาวไทยมุสลิมและชาวไทยพุทธ

ข้อเสนอแนะ

สำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด และคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิด สามารถนำองค์ความรู้ที่ได้จากผลการวิจัยในครั้งนี้เป็นแนวทางในการบริหารจัดการมัสยิดที่เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่โดยเฉพาะด้านบทบาทการพัฒนาชุมชนมุสลิมต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

คณะผู้วิจัยขอขอบคุณหน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนาระดับพื้นที่ (บพท.) สำนักงานสภานโยบายการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรมแห่งชาติ (สอวช.) ที่ได้สนับสนุนงบประมาณการวิจัยในครั้งนี้ ขอขอบคุณคณะที่ปรึกษาประจำโครงการฯ และผู้อำนวยการสำนักวิจัยและบริการวิชาการ มหาวิทยาลัยฟาฏอนีที่ได้ให้คำชี้แนะและแนะนำเทคนิควิธีการต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ตลอดเวลาในการทำงานวิจัย ทำให้คณะผู้วิจัยสามารถดำเนินการวิจัยจนเสร็จสมบูรณ์ ขอขอบคุณอิมาม คอเต็บ บิลาล และคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิดทั้ง 5 มัสยิดกลุ่มตัวอย่างที่ได้กรุณาให้ความร่วมมือในการให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์และมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งที่ทำให้งานวิจัยครั้งนี้สำเร็จลุล่วงด้วยดี คณะผู้วิจัยต้องขอขอบคุณเป็นอย่างสูง

เอกสารอ้างอิง

- เจ๊ะมะมุหมัดสัน เจ๊ะอูมา. (2545). บทบาทของอิหม่ามในการพัฒนาท้องถิ่น :กรณีศึกษาจังหวัดปัตตานี. วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประศาสนศาสตร์, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- มุหัมหมัด ลาเมาะ. (2563). การบริหารมัสยิดภายใต้ความท้าทายด้วยหลักการอิสลาม กรณีศึกษามัสยิดเราะห์มะบ้านพ้อแดง หมู่ที่ 2 ตำบลคู อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการพัฒนาสังคม, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- สมาคมนักเรียนเก่าอาหรับ. (2565). พระมหาคัมภีร์อัลกุรอาน พร้อมความหมายภาษาไทย. ชาอูดีอาร์เบีย: ศูนย์กษัตริย์พะฮัดเพื่อการพิมพ์อัลกุรอาน อัลมะดีนะห์ อัลมูเนาวเราะห์.
- วินัย สะมะฮุน. (2542). คู่มือการบริหารมัสยิดและชุมชน. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา.
- อับดุลอาซิซ เจ๊ะมามะ และอะห์มัด ยีสุนทรง. (2018). ภาวะผู้นำและบทบาทของอิหม่ามในการจัดการศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด (ตาดีกา) ในจังหวัดนราธิวาส. วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารและการจัดการการศึกษาอิสลาม, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- อิบรอฮิม ตาเยะ. (2555). บทบาทด้านศาสนา การศึกษาและการบริหารของอิหม่ามในจังหวัดนราธิวาส. วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาศึกษาศาสตร์เพื่อพัฒนาชุมชน, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.